
Recenzovaný článek

Černomořská dimenze války na Ukrajině

Black Sea Dimension of Ukraine War

doc. PhDr. Jan Eichler, CSc.

Abstrakt Článek vychází z pozic neorealismu, zejména pak S. Walta a J. Mearsheimera. Charakterizuje hlavní aktéry války na Ukrajině, kterou hodnotí jako konkrétní projev dlouhodobého geopolitického soupeření USA a RF v oblasti Černého moře. Připomíná dosavadní rozšiřování pozic a vlivu USA v této oblasti, které hodnotí jako nevynucenou expanzi na pozvání elit zemí, jež v době studené války spadaly pod SSSR nebo pod Varšavskou smlouvu. Ruské reakce byly stále podrážděnější a nakonec vyústily v hybridní válku se závažnými mezinárodními dopady. Závěrečným námětem jsou vojenské incidenty v této oblasti a bezpečnostní hrozby a výzvy, jež z nich vyplývají.

Abstract The article is based on the positions of neo-realism, namely in the works by S. Walt and J. Mearsheimer. It characterizes the key actors of the war in Ukraine, which is a result of a long-term geopolitical competition between the USA and RF in the Black Sea region. The NATO enlargement in the area is classified as a non-coercive Expansion by Invitation (articulated by the elites of the former member states of the USSR and Warsaw Pact), which has provoked growing irritation of Russian political and military elites and the following hybrid war with dramatic international consequences. Last but not least, the article analyses military incidents and resulting security threats and challenges.

Klíčové slova Ukrajina, expanze, hybridní válka, vojenské incidenty, bezpečnostní hrozby, neorealismus.

Keywords Ukraine, Expansion, Hybrid War, Military Incidents, Security Threats and Challenges, Neorealism.

ÚVOD

Již od března 2014 probíhá na východní Ukrajině válka. Přední americký geopolitik G. Friedman ji hodnotí jako nejdůležitější válku v Evropě od skončení studené války. Geostrategický význam Ukrajiny vysvětluje slovy, že je životně důležitou nárazníkovou zónou Ruska a že kdyby přešla na stranu NATO, město Volgograd, za jehož obranu SSSR obětoval takové množství životů, by se ocitlo jen necelých dvě stě mil od východního okraje NATO, tak by se podle něho NATO dostalo téměř stejně daleko jako Hitler během 2. světové války. Tím Friedman zdůvodňuje (nikoli však zcela ospravedlňuje), proč se Rusko, i když jeho armáda je jen stínem toho, co bývávala, na Ukrajině tolik angažuje.¹

Právě zasahování Ruské federace do vývoje na Ukrajině a zejména pak anexe Krymu vyvolaly celosvětovou pozornost. Jsou všeobecně hodnoceny jako projev ruské expanzivnosti a agresivity. Na tom se shodují významné mezinárodní organizace a stejně tak mnozí světoznámí autoři. Pokud jde o mezinárodní organizace, Valné shromáždění OSN ve své rezoluci 68/ 262 připomnělo především článek 2 Charty OSN, který členské státy vyzývá, aby se ve svých vzájemných vztazích zdržely síly nebo hrozby silou, a vyzvalo členské státy, aby anexi Krymu a tamní vládu neuznávaly.² NATO na svém summitu ve Walesu anexi Krymu odsoudila jako „porušení mezinárodního míru“, jako pohrdání mezinárodním právem a vážnou výzvu pro bezpečnost celé euroatlantické oblasti a vyzvala RF ke stažení všech vojsk z území Krymu.³

V akademických debatách se velice kriticky vyjádřili dva přední američtí specialisté na mezinárodní vztahy. Michael McFaul ruského prezidenta označil za cynicky jednajícího politika, který se anexi Krymu dopustil vážné strategické chyby.⁴ A Walter Russel Mead jej odsoudil za to, že svým chováním dal najevo nepřítelství vůči USA, urazil Západ a především prezidenta Obamu a donutil ho k návratu ke klasické geopolitice.⁵

Zároveň s tím se však v rámci rozsáhlé americké debaty vyjádřili i jiní autoři, kteří soupeření o Ukrajinu a především anexi Krymu posuzují v širším rámci souboje o kontrolu strategicky významné oblasti Černého moře. Jedná se zejména o stoupence neorealistického přístupu, kteří expanzivnost neposuzují podle jedné události, ale v rozsáhlejší časové řadě. A právě na jejich stati a argumentaci navazuje tento článek. Z pozic neorealismu hodnotí vývoj v Černomoří v rámci delších historických (od konce studené války až do současnosti) a širších geopolitických souvislostí (anexe Krymu jako ruská reakce na rozšiřování NATO).

1 FRIEDMAN, George: Flashpoints: the emerging crisis in Europe. New York: Doubleday, 2015, s. 253.

2 Resolutions of the 68th Session - UN General Assembly. www.un.org/en/ga/68/resolutions.shtml

3 NATO – Official text: Wales Summit Declaration issued by the ...www.nato.int/cps/.../natohq/official_texts_112964.ht

4 Faulty Powers. Who Started the Ukraine Crisis? Michael McFaul; Stephen Sestanovich; John J. Mearsheimer. Foreign Affairs, November/December 2014 Issue

5 Walter Russell Mead: The Return of Geopolitics. The Revenge of the Revisionist Powers. Foreign Affairs. May/June 2014 Issue.

NEOREALISMUS JAKO ZÁKLADNÍ VÝCHODISKO

Základní teoretickou inspirací tohoto článku je realismus a na něj navazující neorealismus, jehož autoři říkají, že píšou o takovém světě, jaký ve skutečnosti je, nikoli o světě, jaký by chtěli mít. Realismus v mezinárodních vztazích spočívá na třech hlavních myšlenkových konstrukcích, kterými jsou grupismus, egoismus a power-centrismus.⁶ První z těchto pojmů vyjadřuje tu skutečnost, že lidé se sdružují do národních států a státy pak vytvářejí koalice. Jejich základem je vzájemná soudržnost, díky které se členské státy koalic cítí být bezpečné. Ale odvrácenou stranou této soudržnosti se může stát to, že nečlenové koalic se mohou cítit znevýhodnění, nebo dokonce ohroženi, a tak může vzniknout potenciál pro střety zájmů nebo dokonce pro války.

Egoismus znamená, že každý stát a stejně tak každá aliance či koalice usiluje především o prosazení svých zájmů a právě to se může stát dalším spouštěčem střetu zájmů nebo i válek. A konečně *power-centrismus* je pojmenování pro skutečnost, že každý stát či aliance usiluje o maximalizaci své moci a v důsledku toho trvale narůstají nerovnoměrnosti v rozdělení moci a vlivu na celosvětové úrovni, což se pak stává třetím zdrojem střetu zájmů nebo i válek.

Jedním z významných realistů druhé poloviny minulého století je francouzský sociolog Raymond Aron, který zdůrazňoval, že životním zájmem každého státu je přežít, což většinu států vede k expanzi, jejímž cílem je ovládnutí území jiných států, jejich lidských a surovinových zdrojů a v návaznosti na to pak i prosazení své vlastní ideologie.⁷ Pokud jde o expanzi, moderní historie zná dlouhou řadu různých způsobů a podob. Těmi největšími byly napoleonské války na počátku 19. století, a zejména pak expanze revizionistických zemí v čele s hitlerovským Německem během 2. světové války.

A po skončení 2. světové války přišly dvě zcela rozdílné podoby rozsáhlé expanze. Na jedné straně to byla expanze USA do západní Evropy, která se uskutečnila na základě žádosti tamních politiků, a tak měla podobu expanze na pozvání: „by invitation“⁸. Zcela jinou podobu pak měla expanze SSSR, který díky vítězství v této válce posunul svoje hranice na západ, vytvořil si rozsáhlé nárazníkové pásmo, které rychle přeměnil ve výlučnou sféru svého vlivu. Z tamních států učinil své satelity, brutálně jim vnutil nejen své ekonomické zájmy, ale také svoji ideologii a politické zřízení. Jestliže hlavním nástrojem poválečné expanze USA byla smart power,⁹ pak SSSR sázel výlučně na hard power¹⁰.

6 WOHLFORTH, W.: Realism and security studies. In: Cavelti, Myriam Dunn and Mauer, Victor (Ed.): The Routledge handbook of security studies. London: Routledge, 2010

7 ARON, Raymond: *Paix et guerre entre les nations*, Calmann-Lévy, 8e éd. avec une préface inédite de l'auteur, 1984, Pérennes, 2004.

8 LUNDESTAD, Geir: Empire by Invitation? The United States and Western Europe, 1945-1952. *Journal of Peace Research* September 1986 23: 263-277.

9 NYE, Joseph S.: *Is the American century over?* / . -- Cambridge: Polity, 2015

10 SSSR na hard power sázel v obou hlavních směrech: jak ve své posedlosti dosažením strategické parity s USA, tak i ve vztahu ke svým satelitům (viz intervence v Budapešti 1956 a v ČSSR 1968). Naproti tomu USA ve vztahu ke svým spojencům sázely na soft power, zatímco hard power byla základem jejich politiky odstrašování vůči SSSR.

Zakladatelem neorealismu je Kenneth Waltz, který ve svém prvním významném díle vymezil především tři úrovně analýzy,¹¹ jimiž jsou jednotlivec, stát a mezinárodní systém. A o dvacet let později vysvětlil význam a fungování anarchie v mezinárodních vztazích.¹² Tento článek se nebude zabývat prvními dvěma úrovněmi, ale o to více se zaměří na úroveň systémovou, tedy na soupeření mezi USA a NATO na jedné straně a Ruskou federací na straně druhé o vliv v oblasti Černomoří a na důsledky tohoto soupeření.

Dalším významným neorealistickým autorem je Stephen Walt. Ten zdůrazňuje,¹³ že hrozby působí ve třech směrech. První z nich jsou agregátní schopnosti vyjadřující ekonomickou a vojenskou sílu. Dále je to geografie, která napovídá, zda je hrozba blízká nebo vzdálená, a z toho pak je možné odvozovat, zda se jedná o hrozbu naléhavou nebo spíše latentní. A konečně třetím směrem je vnímání závažnosti a stupně nebezpečnosti dané hrozby. Pokud některý stát silně působí ve všech třech směrech, pak jej ostatní státy vnímají jako hrozbu a začnou vůči němu ve svých zahraničních politikách uplatňovat vyvažovací strategie. Právě ve vymezení hlavních směrů působení hrozeb v rámci mezinárodních bezpečnostních vztahů (MBV) a v důrazu na reaktivní vyvažovací strategii států spočívá zásadní Waltův přínos pro další rozvoj realistického myšlenkového proudu.¹⁴

Na Stephena Walta navazuje další významný neorealista, John Mearsheimer. Ten teorii MBV významně obohatil především důkladným vysvětlením rozdílu mezi ofenzivním a defenzivním realismem. První z těchto dvou myšlenkových proudů klade důraz především na hegemonii, ve které vidí záruky stability a míru. Nedílně s tím věnuje velkou pozornost expanzi silných států a v neposlední řadě se zaměřuje na úlohu ofenzivních zbraní a tomu odpovídajících strategií. Druhý proud se podle Mearsheimera vyznačuje optimističtější nálezem na MBV.¹⁵ Zdůrazňuje totiž, že i silné státy si jsou vědomy, že přílišný nárůst jejich síly, dlouhodobá hegemonie a případná expanze by vyvolaly aktivní odpor jiných států, a proto upřednostňují zachování statu quo před jeho výraznými změnami. Nedílně s tím se defenzivní realisté soustřeďují na význam defenzivních strategií a zejména pak na úlohu kontroly zbrojení.¹⁶

Při hodnocení války na Ukrajině se tento text zaměří na cíle a postupy jejich hlavních aktérů (v první řadě pak USA a RF) právě ve světle všech Waltových kritérií. Úhel pohledu se neomezí jen na Rusko a Ukrajinu, ale rozšíří se také na celou oblast Černomoří, která se na základě své geostrategické polohy stala po skončení studené války jednou z významných oblastí strategického soupeření mezi USA a RF.

11 WALTZ Kenneth. *Man, the State, and War*. Columbia University Press. New York: 1959.

12 WALTZ Kenneth. *Theory of International Politics*. McGraw Hill. New York: 1979.

13 WALT. Stephen M. *The Origins of alliances*. Ithaca : Cornell University, 1990

14 BENEŠ, Vít: Realismus. In: Barša, Pavel (Ed.): *Dialog teorií: filozofická dilemata výzkumu mezinárodních vztahů*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009.

15 MEARSHEIMER, John J.: Structural Realism. In: Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith (Eds.): *International relations theories : discipline and diversity / ed. (2nd ed.)*. Oxford : Oxford University Press, 2010.

16 NAU, Henry: Realism. In: Steven W. Hook, Christopher M. Jones (Eds.): *Routledge handbook of American foreign policy*. London: Routledge, 2012.

2. SOUPEŘENÍ O UKRAJINU JAKO SOUČÁST ŠIRŠÍHO GEOPOLITICKÉHO KONFLIKTU

Černé moře je se svojí rozlohou 430 000 km významnou oblastí celosvětového významu. Patří k tzv. uzavřeným mořím, do kterých se lze dostat pouze přes průlivy. Jsou to průlivy Bospor a Dardanely, které na základě smlouvy z Montreux z roku 1936 kontroluje Turecko. Zároveň s tím se severní část Černého moře dostala pod kontrolu Ruska, čímž došlo k jakémusi prvnímu novodobému rozdělení této oblasti.¹⁷ Státy této oblasti mají vybudovanu rozsáhlou průmyslovou i zemědělskou infrastrukturu, vedou přes ně ropovody a plynovody. Mají řadu významných základen vojenského námořnictva, letectva i pozemního vojska, které umožňují projekci síly směrem k Rusku, do Asie a do oblasti Blízkého a Středního východu.

Významným faktorem této oblasti je náboženská rozmanitost. Ta po určitou dobu ustoupila do pozadí, protože Černomoří bylo rozděleno na dvě části, které oddělovala jakási oboustranně respektovaná zeď.¹⁸ Severní část Černého moře tvořilo pobřeží SSSR a jeho satelitních států Rumunska a Bulharska, které tam po celou dobu studené války měly silné flotily vojenského námořnictva. Jižní část Černomoří byla pod kontrolou islámského Turecka jakožto strategicky klíčového člena NATO.

2.1 Černomoří jako významná oblast „velké šachovnice“

Po skončení studené války a zejména pak po rozpadu SSSR došlo k dalšímu přerozdělení celé černomořské oblasti. V důsledku toho vyvstala zásadní otázka, jaký bude další vývoj vztahů mezi Ruskou federací na jedné straně a ostatními nástupnickými zeměmi na druhé straně. Již v roce 1993 Samuel Huntington předpověděl, že dojde nejen ke střetům na civilizačních rozhraních, ale že vypukne násilí i mezi vyznavači pravoslaví, a to na východní Ukrajině.¹⁹ A o několik let později na něj navázal Zbigniew Brzezinski, který upozornil na následující hlavní skutečnosti²⁰:

1. Rusko ztratilo svoji dominantní pozici na severu, tedy v Pobaltí, a to dále pokračovalo jeho ztrátou na jihu, tedy v Černomoří, zejména potom, co nezávislost získala Ukrajina, jakožto největší a nejlidnatější postsovětská země v celém tomto prostoru a spolu s ní i Gruzie, Arménie a Ázerbajdžán. V důsledku toho Rusku zbyl jen malý kousek pobřeží a otevřená otázka postavení jeho flotily na poloostrově Krym;

¹⁷ SUR, Serge: Le reveil de la Mer noire. Questions internationales. N. 72/ mars – avril 2015, s. 7.

¹⁸ ROUSTEL, Damien: La mer Noire, nouvel espace de confrontation mondiale. L'Humanité, 3. 4. 2015.

¹⁹ HUNTINGTON, Samuel P. The Clash of Civilizations?, in *Foreign Affairs*, vol. 72, no. 3, Summer 1993, pp. 22–49.

²⁰ *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. Basic Books. 1997.

2. V celé této oblasti se začalo zvyšovat mezinárodní napětí, a to v důsledku námořních a vyloďovacích manévrů prováděných ve spolupráci mezi NATO a Ukrajinou. Ty v Rusku vyvolávaly stále silnější pocity vojenského ohrožení.
3. Ukrajina se angažovala ve dvou směrech energetické strategie. Podporovala úsilí Gruzie o odklon ropovodů tak, aby se vyhnuly území Ruské federace. Povzbuzovala snahy Turecka o odklon ropovodů z oblasti Kaspického moře do jeho vlastních terminálů. V obou směrech šlo především o co největší ekonomické oslabení Ruska.
4. Narostl význam Turecka, které nadále bude kontrolovat přístup do Středozemního moře, vyvažovat vliv Ruska na Kavkaze, zadržovat postup tamního muslimského fundamentalismu a působit jako jižní kotva NATO.

Již v prvních letech po skončení studené války tedy z pohledu Waltovy teorie rovnováhy hrozeb v oblasti Černomoří došlo k zásadní změně: RF jako nástupnický stát ztratila nárazníkové pásmo, které po dobu 40 let tvořily Bulharsko (110 994 km²) a Rumunsko (s rozlohou 238 391 km² je největší zemí v jihovýchodní Evropě) a posléze i někdejší sovětské republiky Ukrajina (603 700 km²) a Gruzie (69 700 km²). Proto S. Walt došel k závěru, že mezi Ruskem a Západem nastal „geopolitický konflikt“.²¹

Nedílně s tím se změnil také další Waltův parametr: poměr ozbrojených sil. Poklesly početní stavy ozbrojených sil RF a trvale se zvyšovalo kvalitativní zaostávání za USA a dalšími předními státy NATO. Na kvalitativní zaostávání námořních sil RF za USA již před 6 lety upozornil tehdejší ministr obrany USA Robert Gates, který napsal, že vojenské námořnictvo RF je jen stínem toho, co bývalo námořnictvo někdejšího SSSR a že navíc námořnictvo USA je silnější nežli námořní vojenské síly dalších 13 států (včetně RF a ČLR) dohromady.²²

2.2 Rozšiřování a upevňování vlivu NATO v černomořské oblasti

Všechny výše zmiňované zásadní geopolitické změny vytvořily hlavní rámec nadále probíhajícího soupeření o Ukrajinu, která je nejen nejrozlehlejším státem Evropy, ale je také klíčovou zemí v rámci černomořské oblasti. V rámci strategie rozšiřování a upevňování vlivu NATO v černomořské oblasti byly uváděny argumenty čtyř druhů: tzv. soft security, geopolitické, geoeconomické a v neposlední řadě i vojenské.

Geopolitické faktory

Pokud jde o soft security, zdůrazňovalo se, že černomořská oblast se stala tzv. nebezpečným obloukem nestability, zahrnujícím nebezpečnou trasu organizovaného zločinu, zejména pašování drog a zbraní, obchodování s lidmi, aktivity teroristických organizací a nevyklučovalo se ani pašování jaderných materiálů. Generální tajemník NATO několik dní před istanbulským summitem NATO v červnu 2004 použil stejnou argumentaci

²¹ BLACK, Eric. Stephen Walt and a ‚realist‘ take on NATO membership for Ukraine. *MinnPost*. | 03/26/14.

²² GATES, Robert: A Balanced Strategy. Reprogramming the Pentagon for a New Age. *Foreign Affairs*, January/February 2009 Issue, s. 32.

jako tři roky předtím v případě Afghánistánu: pokud se NATO nezaměří na tyto hrozby a rizika, dokud jsou ještě daleko od něho, pak se stane, že jednoho dne je bude mít u svých dveří.²³ Tím přímo navázal na svůj předcházející argument, že pokud NATO nebude v Afghánistánu, pak tamní teroristé jednoho dne přijdou do Paříže, Amsterdamu a Bruselu. Oba jeho zásadní výroky odrážejí novou podobu přední obrany budovanou daleko na východ od hranic zemí NATO.²⁴

V rámci geopolitiky Ukrajiny vyniká tzv. dvojí perifernost: Ukrajina je západním výběžkem východní civilizace, ale zároveň se její západní část snaží o zakotvení v rámci západní civilizace, takže je její východní výspou.²⁵ Přitom má pro obě civilizace doslova strategický význam, obě dvě ji chtějí mít na své straně. Ukrajina se tak stává oblastí střetu zájmů, a to ji odsuzuje k ekonomické zaostalosti a politické nestabilitě.

Druhou významnou skutečností se stal sílící vliv NATO v rámci celé černomořské oblasti. Jižní pobřeží je pod kontrolou Turecka, které je již přes 60 let strategicky důležitým členským státem NATO. K dalšímu rozšíření kontroly NATO nad touto oblastí došlo po již vzpomínaném přijetí Rumunska a Bulharska a zároveň s tím velmi důležitou úlohu sehrála jednoznačně proamerická a proatlantická orientace Gruzie. Po těchto procesech dále narostl význam Ukrajiny – stala se poslední zemí, která mohla uzavřít pás NATO kolem celé černomořské oblasti, který je narušen pouze východní pobřežím, které patří Ruské federaci.

Z hlediska geoeconomického se černomořská oblast nachází uprostřed osy, která spojuje tři strategické oblasti celosvětového významu. Na východě to je Kaspická oblast s bohatými zdroji ropy a zemního plynu. Pak následuje černomořská oblast a na západě to je oblast Středomoří, která je strategicky důležitá pro přístup do MENA a dále na Západ do Atlantiku. Černé moře tedy tvoří centrum fenoménu, kterému francouzští specialisté na geopolitiku říkají „tri-maritimité“, tedy uskupení tří moří²⁶ strategicky důležitých v době nárůstu významu námořních cest.²⁷ Černomořská oblast se stala nenahraditelnou spojnicí pro diverzifikaci ropných zdrojů USA a jejich spojenců. Nedílně se zvýraznil význam ozbrojených sil při zajištění plynulosti surovinových dodávek.²⁸

Vojenské faktory

Vojenské důvody hrají velmi důležitou úlohu nejen v současnosti, ale při výhledu do střednědobé budoucnosti, a proto jim je v tomto textu věnována zvláštní pozornost. Jsou rozděleny do čtyř samostatných okruhů. Prvním z nich je posun geostrategického

²³ de HOOP SCHEFFER, Jaap (June 18, 2004), *NATO's Istanbul Summit: New Mission, New Means* (Speech at the Royal United Services Institute)

²⁴ FREEDMAN, Lawrence (2006–2007): „Iraq, Liberal Wars and Illiberal Containment“, *Survival*, 48, 4: 52.

²⁵ FLIKKE, Geir, WIGEN, Einar, BLAKKISRUD, Helge, KOLSTØ, Pål. *The Shifting Geopolitics of the Black Sea Region. Actors, Drivers and Challenges*. Norwegian Institute of International Affairs (NUPI). 2011.

²⁶ GALLOIS, Pierre: *Géopolitique, les voies de la puissance*, Plon, Paris 1990.

²⁷ Chauprade, Aymeric et Thual, François. *Dictionnaire de géopolitique : États, Concepts, Auteurs*, Paris, Éditions Ellipses, 1999, s. 547.

²⁸ PETERSEN, Alexandros. *Black Sea Security: The NATO Imperative*. Wilson Center. Global Europe Program. August 20, 2004.

těžiště NATO. Po dokončení tří dosavadních etap rozšiřování NATO na východ a jihovýchod klesá význam SRN, na jejímž území bylo v době studené války nejvíce vojenských základen NATO.²⁹ Navíc právě SRN získává pověst problémové země, která se jednoznačně postavila proti vojenské invazi do Iráku v r. 2003 a v níž trvale sílí výhrady vůči zahraniční politice a bezpečnostní strategii USA. Proto narostl dlouhodobý strategický význam celého Černomoří a zároveň s tím i střednědobý význam Ukrajiny jakožto státu, který zatím chybí k tomu, aby se uzavřel rozsáhlý pás kontroly NATO nad téměř celou touto oblastí.

Druhým okruhem je vojenská síla nových členských států NATO. Rumunsko a Bulharsko si získaly vysokého ocenění v rámci NATO, a to především díky síle všech druhů ozbrojených sil. Příslušníci Vzdušných sil USA si vysoce cenili zejména společná cvičení s leteckými útvary Rumunska, během kterých se mohli zdokonalovat v boji proti letounům Mig 21 a Mig 29, jež jsou nejen ve výzbroji Rumunska, ale především Ruské federace.

Velký význam mají i námořní základny v obou černomořských zemích. Během operace Iraqi Freedom byla rozsáhle využívána rumunská základna Constanza a bulharská základna Sarafovo a jejich nenahraditelný význam pro NATO již konci července 2004 vysoce ocenil i generál Richard B. Myers, předseda Sboru náčelníků štábů ozbrojených sil USA v letech 2001–2005³⁰. Obě tyto země poskytly plná práva na přelet nad vlastním územím v době vedení válek v Afghánistánu a v Iráku a významně se zapojily do misí NATO.³¹

Třetím okruhem je budování protiraketových základen. Pás vojenských základen ozbrojených sil USA se doposud postupně rozšiřoval od Turecka na jihu této oblasti přes Bulharsko a Rumunsko na východě a severovýchodě a Ukrajina se svým pobřežím představuje další rozšíření tohoto pásu na severu černomořské oblasti. Pokud jde o záměry na výstavbu pozemních protiraketových systémů USA, obě černomořské země je oficiálně vyhlásily již na počátku roku 2010.³² Právě tomuto námětu byla věnována jednání, která tam vedli zejména admirál James Stavridis na konci dubna 2010 a také tehdejší generální tajemník NATO Anders Fogh Rasmussen v květnu téhož roku.³³ Po jejich skončení rumunský ministr obrany Oprea sdělil, že vybudování protiraketového štítu bude příspěvkem jeho země k bezpečnosti celé aliance.³⁴ A posléze bulharský ministr zahraničí Mladenov vyhlásil, že rozmístění těchto systémů má vazbu nejen na článek č. 5, ale na zahrnutí celé této oblasti do širšího rámce energetické bezpečnosti na předělu dvou významných světadílů.³⁵ Celý tento proces se do nové etapy dostal dne 18. 12. 2015,

²⁹ Byly to zejména dva armádní sbory americké, jeden francouzský, Britská rýnská armáda, kanadská brigáda a řada dalších.

³⁰ Black Sea Security: The NATO Imperative | Wilson Center. <https://www.wilsoncenter.org/.../black-sea-security-th...>

³¹ KONOPLYOV, Sergei, (ed.), Harvard Black Sea Security Program 2003 (John F. Kennedy School of Government, Harvard University, 2004.

³² ROZOFF, Rick: U.S. And NATO Accelerate Military Build-Up In Black Sea Region. Global Research, May 21, 2010

³³ Standart News, May 16, 2010

³⁴ The Financiarul, May 14, 2010

³⁵ Focus News Agency, May 20, 2010

kdy bylo oficiálně oznámeno, že systém nazvaný „U.S. Aegis Ashore Missile Defense System Romania“ dosáhl předoperační fáze.³⁶ Konkrétně to znamená, že na základně Deveselu už byly instalovány všechny tři složky včetně řízených střel a že každá z nich má i svého velitele. A operačního stupně bude dosaženo na jaře, nejpozději v létě 2015.³⁷

A v neposlední řadě jde o projekci vojenské síly. Posledních 10 let ukázalo, že nové členské státy jsou spolu s Tureckem strategicky významnými základnami pro projekci síly z Černomoří do krizových oblastí na východ, jihovýchod a jih od stávajících hranic NATO. Význam této skutečnosti potvrdily dvě důležité aktivity dlouhodobého významu. Tou první byly americké investice do modernizace leteckých a námořních základen na území obou černomořských států NATO. Druhou významnou aktivitou se stala společná cvičení typu Black Sea Rotational Force, která po dobu tří měsíců probíhala na rumunské letecké základně Mihail Kogalniceanu nebo společné cvičení 6. americké flotily (velitelství v Itálii) a jednotek vojenského námořnictva Rumunska, Bulharska a Gruzie, která zahájila tradici cvičení tohoto typu i pro další roky.³⁸

3. RUSKÁ HYBRIDNÍ VÁLKA JAKO ODPOVĚĎ NA PRONIKÁNÍ ZÁPADU DO OBLASTI ČERNÉHO MOŘE

Ještě v první polovině 90. let se bezpečnostní vztahy mezi RF a Západem vyvíjely po kooperativní linii. Jejím vyvrcholením se stal podpis tzv. budapeštského memoranda v roce 1994, které právě v černomořské oblasti vyřešilo jeden strategický problém celosvětového významu. Byly jím strategické jaderné zbraně na území Ukrajiny, v jejichž důsledku tehdejší MZV USA označil tuto část Černého moře za „Jugoslávii s jadernými zbraněmi“³⁹. V důsledku této skutečnosti se USA v první polovině 90. let orientovaly na bezpečnostní spolupráci s Ruskem, jejich cílem bylo nalézt nekonfliktní cestu pro denuklearizaci Ukrajiny. Výsledkem se stalo tzv. Budapeštské Memorandum, které dne 5. 12. 1994 v maďarském hlavním městě uzavřely USA, Velká Británie, Ruská federace a Ukrajina. Na jeho základě bylo z území Ukrajiny staženo 130 interkontinentálních raket SS-19, 46 interkontinentálních raket SS-24, 44 strategických bombardérů Black Jack a několik set řízených střel, jež do té doby byly ve výzbroji těchto letounů.⁴⁰

³⁶ www.defenseindustrydaily.com/sm-3-bmd-04986/ 22 Dec 2015

³⁷ www.globalsecurity.org/space/facility/deveselu.htm

³⁸ ROZOFF, Rick, cit. dílo.

³⁹ BRADSHER, Keith: Noting Soviet Eclipse, Baker Sees Arms Risks. The New York Times. December 9, 1991.

⁴⁰ PIFER, Steven : Honoring Neither the Letter nor the Law. *foreignpolicy.com/.../honoring-neither-the-letter-nor...* 7. 3. 2014.

3.1 Sílicí výhrady ruských elit

Ale rok 1994 přinesl nejen Budapeštské memorandum, ale také zveřejnění *Studie o rozšíření NATO*, která vyhlásila politiku otevřených dveří a uvedla konkrétní kritéria, která budou muset uchazečské země splnit.⁴¹ Toto rozhodnutí mělo své kritiky především přímo v zemích NATO. Nejvýznamnějším z nich byl George Kennan,⁴² klasický realista, který už v roce 1997 napsal, že se jedná o nejzávažnější omyl USA po skončení studené války. A další z kriticky uvažujících autorek dokonce napsala, že právě v této době už bylo patrné, že politika Západu začala být agresivní.⁴³

A ještě větší výhrady na adresu rozšiřování NATO zaznívaly z Moskvy. Vycházely ze všeobecně sdíleného pocitu, že Rusko na ukončení studené války jednoznačně prodělalo. Richard Sakwa, profesor na University of Kent, tento stav hodnotí slovy „asymetrický konec studené války“, v jehož důsledku bylo Rusko na Západě hodnoceno jako příliš slabé a okrajové, a tak se mezi jeho elitami šířil pocit tzv. výmarského syndromu země, jejíž důstojnost a zájmy byly ignorovány.⁴⁴ V Rusku stále více sílil pocit, že Západ byl pokrytecký a stále více nepřátelský⁴⁵ a že nebyl brán ohled na jeho zájmy a názory⁴⁶. Tehdejší ruský prezident Jelcin na vrcholné schůzce OBSE v Budapešti na konci roku 1994 hovořil o posunu od bezpečnostní spolupráce směrem ke studenému míru.⁴⁷ V jeho projevu se odrážel komplex oslabené bývalé supervelmoci, plné obav, že čím více se zmenšuje její rozloha a celková síla, tím více je obklopována sférou amerického vlivu.⁴⁸ Hlavně ve 2. polovině 90. let se ukázalo, že USA a jejich spojenci v NATO nedocenili znepokojení ruských elit a zejména pak jejich nostalgii po někdejších statutu supervelmoci.⁴⁹

A po vypuknutí krize na Ukrajině ruské politické a vojenské elity hodnotily rozšiřování NATO jako proces, jehož cestou Západ upevnil svoje pozice a vliv na úkor tehdejšího SSSR

41 NATO – Official text: Study on NATO Enlargement, 03-Sep www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24733.htm

42 KENNAN, George.: "A Fateful Error," *New York Times*, February 5, 1997

43 SAROTTE, Mary Elise: 1989: *The Struggle to Create Post-Cold War Europe*. Princeton: Princeton University Press, 2014, p. 229.

44 SAKWA, Richard: *The death of Europe? Richard Sakwa looks at continental fates after Ukraine*. *International Affairs*, Volume 91, Issue 3, pages 553–579, May 2015.

45 BRAITHWAITE, Rodric: *Russia, Ukraine and the West*. *The RUSI Journal*, April/ May 2014

46 WALKER, Edward W.: *Between East & West: NATO Enlargement & the Geopolitics of the Ukraine Crisis*. www.e-ir.info/.../between-east-west-nato-enlargemen... Apr 13 2015
What's behind Russia's moves in Ukraine? Fear of NATO. An expanded Western military presence in Eastern Europe alarms Moscow. March 04, 2014 | By Edward W. Walker

47 Broader NATO May Bring 'Cold Peace', Yeltsin Warns : Europe. articles.latimes.com/1994-12.../mn-5629_1_cold-wa...6. 12. 1994 - Broader NATO May Bring 'Cold Peace', Yeltsin Warns : Europe: Russian president accuses U.S. of being power hungry.

48 PARRY, Robert: 'Realists' Warn Against Ukraine Escalation. <https://consortiumnews.com/.../realists-warn-against-10>. 2. 2015

49 KRASTEVA, Ivan and LEONARD, Mark. *Europe's Shattered Dream of Order. How Putin Is Disrupting the Atlantic Alliance*. *Foreign Affairs*, May/June 2015 Issue.

a později RF.⁵⁰ A ke geopolitickým změnám přistoupila ideologie jako Waltův sekundární faktor. Konkrétně přitom zmínil Gruzii v roce 2008 a po ní také Ukrajinu na počátku roku 2014. V důsledku všech těchto politických převratů se nakonec změnilo také vnímání bezpečnostních hrozeb v Ruské federaci a rovnováha mezi těmito hrozbami.⁵¹

Ruské výhrady byly uceleně a výstižně vyjádřeny ve dvou těsně na sebe navazujících projevech významných činitelů. Byl to projev prezidenta V. V. Putina na diskusním klubu Valdaj na konci října roku 2014⁵² projev M. S. Gorbačova pronesený při příležitosti 25. výročí pádu berlínské zdi⁵³. Oba projevy obsahovaly zásadní výhrady a kritická stanoviska na adresu politiky USA od skončení studené války až po vypuknutí války na Ukrajině.

Oba ruští státníci shodně kritizovali americký triumfalismus, v jehož rámci se USA prohlásily za vítěze studené války, rozhodly se „těžit ze situace“ a změnit od základů celý svět podle sebe, podle svých vlastních zájmů. Dále politikům USA vytkli kroky, které vedly k prudkému prohloubení nerovnováhy. Za nejzávažnější z nich označili jednostranné vypovězení Smlouvy o protiraketové obraně a budování globálního systému protiraketové obrany. To vyhodnotili jako rozbití strategické parity, které by mohlo vést k pokušení využít takzvaný rychlý globální odzbrojovací úder, což znamená zásadní destabilizaci mezinárodní bezpečnosti.

Putin zvláště ostře kritizoval způsob vedení války proti terorismu. Připomněl, že jeho země poskytla Spojeným státům významnou pomoc hned po 11. 9. 2001, ale americké elity po jejím využití nakonec znovu postupovaly jednostranně, nebraly v úvahu ani doporučení ze strany RF, ani její zájmy. A Putinova kritika vyvrcholila odsouzením západního zasahování do vývoje na Ukrajině a do jejích vztahů s Ruskou federací. Putin Evropské unii vytkl politiku *fait accompli*, konkrétně zejména „ukvapená zákulisní rozhodnutí“, která v případě asociace Ukrajiny proběhla bez účasti Ruska, jemuž, přestože je nejdůležitějším ekonomickým partnerem Ukrajiny, bylo řečeno, že to není jeho věc. Tento postup dal Putin do kontrastu s tím, že jednání o vstupu Ruska do WTO byla vedena po dobu dlouhých 19 let. Nedílně s tím Západu vytkl, že v důsledku posedlosti novými a novými barevnými revolucemi dovedl celou ukrajinskou záležitost až ke státnímu převratu, ke krachu ekonomiky a sociální oblasti, uvrhl ji do chaosu a občanské války s ohromným počtem obětí.

V očích ruských politických a vojenských elit se neustálý postup západních zemí do oblasti Černomoří stal závažnou bezpečnostní hrozbou. Jejich odpovědí se stal souhrn tradičních i netradičních vojenských i nevojenských aktivit, který dostal souhrnný název „hybridní válka“. Jak při skryté podpoře proruských povstalců na východní Ukrajině, tak zejména při rychlé anexi Krymu šlo zejména o integrované vojenské kampaně, jejichž cílem bylo dosáhnout překvapení, zmocnit se psychologické i fyzické výhody během

50 SAROTTE, Mary Elise. A Broken Promise? *What the West Really Told Moscow About NATO Expansion*. *Foreign Affairs*, September/October 2014 Issue

51 HAMILTON, Philip: Professor Stephen Walt on the Crisis in Ukraine. Boston Global Forum, 25. 3. 2014

52 Vystoupení Vladimíra Putina na závěrečném zasedání diskusního fóra „Valdaj 2014“ s tématem „Světový řád: nová pravidla nebo hra bez pravidel?“ <http://kremlin.ru/news/46860>

53 GORBATCHEV, Michail: De la chute du mur de Berlin au risque d'une nouvelle guerre Froide. *La Revue internationale et stratégique*. Janvier, 2015, s. 17-22.

skrytých a někdy i otevřených vojenských akcí, při nichž se používaly vojenské i diplomatické nástroje, rychlé informační kampaně, elektronické i kybernetické nástroje a postupy a v neposlední řadě i psychologický nátlak.

3.2 Ruská hybridní válka a její mezinárodní dopady

Hybridní válka je nejobecněji definována jako využívání vojenských i nevojenských nástrojů v zájmu dosahování strategických cílů států. V případě anexe Krymu byla ruská podoba této války zdůvodňována jako reakce na tzv. hybridní válku Západu, jejíž podstatou byla dlouhodobá a systematická podpora tzv. barevných revolucí v postsovětském prostoru.⁵⁴ Tato podoba *Regime Change* ostatně byla námětem intenzivní diskuse i v USA.⁵⁵

Hybridní válka na Krymu měla tři roviny: integrace, informační válka a vojenství. Integrace se uplatňovala jako soustředěné využívání všech dostupných vojenských, politických, ekonomických, informačních a dalších nástrojů. Integrace vojenských nástrojů spočívala na nasazení tzv. zelených mužičků (vojáci bez hodnotního označení a bez označení druhu vojsk), námořní pěchoty, vzdušně výsadkových vojsk a speciálních sil.⁵⁶

Informační válka spočívala ve využívání podvratných (subverzivních) nástrojů s cílem vyvolávat poráženecké nálady ve dvou hlavních směrech. Prvním z nich byla snaha přesvědčit veřejnost na Krymu, že ruská okupace není nic, čeho by se musela obávat. A nedílně s tím se dávalo najevo, že případný odpor je zbytečný a kontraproduktivní, protože by vedl k velkým ztrátám a škodám.⁵⁷ V rámci tak rozsáhle pojaté informační války se důraz kladl především na kvantitu a intenzitu šířených informací,⁵⁸ zatímco kvalita a pravdivost hrály druhořadou úlohu⁵⁹.

Vojenství se stalo oblastí, ve které se během anexe Krymu projevilo nejvíce nových postupů. Prvním z nich bylo skryté nasazení speciálních sil, které velice rychle obsadily klíčové body na území poloostrova, odzbrojily tamní ukrajinské jednotky a zmocnily se objektů strategického významu. Druhým postupem byl podle potřeby volený pohyb mezi skrytým a otevřeným nasazováním ozbrojených sil. Dále se projevil důraz na tzv. nekontaktní

⁵⁴ Remarks by Foreign Minister Sergey Lavrov at the XXII Assembly of the Council on Foreign and Defence Policy, Moscow, 22 November 2014. MFA of Russia | 11/22/2014 | Remarks by Foreign Minister Dostupné z: www.mid.ru/.../24454A08D48F695EC3257D9A004

⁵⁵ Faulty Powers. Who Started the Ukraine Crisis? Michael McFaul; Stephen Sestanovich; John J. Mearsheimer. Foreign Affairs, November/December 2014 Issue

⁵⁶ GALEOTTI, Mark: "Hybrid War" and "Little Green Men" – how it works, and how it doesn't, in R Sakwa & Agnieszka Pikulicka-Wilczewska (eds), Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives (London: eIR, 2015—forthcoming)

⁵⁷ THORNTON, Rod: The Changing Nature of Modern Warfare: Responding to Russian Information Warfare. RUSI Journal, Aug 2015, Vol. 160, No. 4.

⁵⁸ POMERANTSEV, P. and WEISS, M. (2014) 'The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money,' The Interpreter. Available at: http://www.interpretermag.com/wp-content/uploads/2014/11/The_Menace_of_Unreality_Final.pdf.

⁵⁹ POMERANTSEV, Peter: How Putin Is Reinventing Warfare. Foreign Policy, May 6, 2014

způsob vedení války, v jehož rámci se přímé násilí na obou stranách udržuje na co nejnižším úrovni a co nejvíce kontroluje jeho eskalace.⁶⁰ A z toho pak vyplynul i čtvrtý postup, který se vyznačoval důrazem nikoliv na přímé ničení protivníka a jeho zařízení, ale na jeho vnitřní rozvrácení, na narušení jeho morálky a vůle k odporu.⁶¹

Hybridní válka v ruském podání se nakonec stala odpovědí na vývoj, který Moskva považovala za sílící a přibližující se bezpečnostní hrozbu. Toto uvažování v RF sílilo již od doby, kde někdejší ukrajinský prezident Juščenko vystupňoval úsilí o přijetí své země do NATO a zejména pak po Majdanu, který vyvolal strach z násilí, které by mohlo dále vystupňovat konfrontaci mezi Ruskem a Západem.⁶²

V rámci této hybridní války byly nasazovány jednotky námořní pěchoty, vzdušně výsadková vojska, speciální síly a komunikační prostředky. Důležité přitom bylo i to, že cílem těchto operací bylo zapůsobit nejen na domácí, ale i na zahraniční veřejné mínění.⁶³ Ukázalo se, že takto vedené hybridní operace jsou velice proměnlivé a téměř nepředvídatelné.⁶⁴

Anexe Krymu vyvolala velmi rozhořčené reakce mezinárodní veřejnosti. Především bylo vyvráceno ruské tvrzení, že Budapeštské memorandum bylo v roce 1993 podepisováno se zcela jinou vládou, nežli byla ta, která se moci chopila po vojenském puči po Majdanu, a že tudíž přestalo být pro RF závazné. Jenže tento únikový argument byl jasně odmítnut s tím, že smlouvy a jiná mezinárodní ujednání jsou platná i v případech změn vlády.⁶⁵ A navíc generální tajemník NATO zdůraznil, že ruská hybridní válka na Ukrajině vyvolala velkou nejistotu nejen v černomořské oblasti, ale v rámci celé Evropy. A během bratislavské bezpečnostní konference dokonce vyhlásil, že Rusko se pokusilo silou obnovovat svoji sféru vlivu a to představuje zásadní změnu negativního charakteru.⁶⁶

A vojenskopolitickou odpovědí na anexi Krymu se stala dvě zásadní opatření vyhlášená v květnu 2015. Readiness Action Plan (RAP) položil důraz na navýšení počtů námořních a vzdušných sil NAO v Polsku, v pobaltských zemích a také v černomořské oblasti a zároveň s tím i na zvýšení jejich aktivit.⁶⁷ A druhým navazující dlouhodobá operace,

⁶⁰ MORGAN, Forrest E., „Dancing With the Bear: Managing Escalation in a Conflict With Russia,“ *IFRI Proliferation Papers*, 40(Winter), 2012.

⁶¹ BERZINS, Janis: Russian New Generation Warfare: Implications for Europe. European leadership Network Tuesday 14 October 2014.

⁶² TSYGANKOV, Andrei: Vladimir Putin's last stand: the sources of Russia's Ukraine policy. *Post-Soviet Affairs*, 2015, Vol. 31, No. 4, 279–303,

⁶³ Editor's Introduction. Complex crises call for adaptable and durable capabilities. In: *The Military balance 2015*. London: Routledge, 2015, s. 5–6.

⁶⁴ RYNNING, Sten: The false promise of continental concert: Russia, the West and the necessary balance of power. *International Affairs*. Volume 91, Issue 3, pages 539–552, May 2015

⁶⁵ YOST, David S. The Budapest Memorandum and Russia's intervention in Ukraine. *International Affairs*. Volume 91, Issue 3, pages 505–538, May 2015.

⁶⁶ NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen outlines ...www.nato.int/cps/en/natolive/news_109885.htm?...3. 6. 2014 – NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen outlines readiness action plan in Bratislava. 15 May. 2014 - 15 May. 2014

⁶⁷ NATO's Readiness Action Plan - Fact sheet (May 2015) www.nato.int/.../20150508_1505-Factsheet-RAP-en....4. 5. 2015 - North Atlantic Treaty Organization.

do které byly nasazeny jednotky Very High Readiness Joint Task Forces. Zároveň s tím byly konkretizovány úkoly pro jednotlivé druhy ozbrojených sil.⁶⁸ Do odvetných opatření NATO, zejména pak do RAP se neprodleně zapojily všechny ostatní země černomořské oblasti.⁶⁹ Po ruské anexi Krymu tedy následovalo další posílení vojenské přítomnosti NATO v této oblasti.

4. VOJENSKÉ INCIDENTY MEZI RF A ZÁPADNÍMI ZEMĚMI

Důsledkem anexe Krymu se stal další nárůst vojenských incidentů mezi vojsky RF na jedné straně a NATO a dvou neutrálních států (Švédsko a Finsko) na druhé straně. Souhrnným důsledkem těchto incidentů byl výrazný nárůst napětí mezi RF a dotčenými západními státy. Všechny tyto incidenty plně zapadají do známého schématu opatření – protiopatření – proti protiopatření atd., které bylo velice typické pro téměř celé období studené války. Na počátku byla anexe Krymu, které RF vydávala za svoji reakci na neustálé rozšiřování NATO a jeho přibližování se k Moskvě. Pak následovalo další protiopatření, konkrétně pak odpověď USA a NATO se souhrnným názvem Operace Atlantic Resolve⁷⁰ (Atlantické odhodlání), což bylo oficiálně vysvětlováno jako „rozhodnutí NATO zvýšit svoji vojenskou přítomnost na jižním křídle“.

A v odpovědi na Operaci Atlantic Resolve následovalo další protiopatření, konkrétně pak zejména akce vzdušných sil Ruské federace. V rámci těchto protiopatření se zvyšovala aktivita útvarů Západní vojenského okruhu a Jižního vojenského okruhu ozbrojených sil RF a zejména pak Černomořské flotily. V důsledku toho se nejvíce vojenských incidentů odehrávalo v prostoru mezi černomořským pobřežím, rusko – ukrajinskou hranicí a oblastí Kaliningradu a Baltického moře. Aktivity ozbrojených sil RF byly v rámci NATO vyhodnoceny jako soubor opatření, jejichž cílem bylo prověřit bojovou pohotovost sil, soudržnost mezi jeho členskými státy, demonstrovat ruskou bojovou pohotovost a odhodlanost postavit se jakýmkoli snahám o další rozšiřování NATO a přibližování jeho hranic směrem k Moskvě.⁷¹

⁶⁸ Very High Readiness Joint Task Force NATO - ACO www.aco.nato.int › Operations.

⁶⁹ Europe. Military balance 2015. London: Routledge, 2015, s. 57–60.

⁷⁰ Operation Atlantic Resolve - United States Department of ... www.defense.gov/...atlanticresolve/FactSheet_Operat..

⁷¹ FREAR, Thomas, KULESA, Lukasz, KEARNS, Ian. *Dangerous Brinkmanship: Close Military Encounters Between Russia and the West in 2014*. European Leadership Network, November 2014.

4.1 Vojenská cvičení NATO a zemí černomořské oblasti

V roce 2015 proběhlo rozsáhlé cvičení, které generál Philip Breedlove (SACEUR) prezentoval jako součást odpovědi NATO na militarizaci poloostrova Krym (rozmístění dalších ruských vojsk i jejich výzbroje), při kterém se za účasti vojenského námořnictva USA (zejména pak Vicksburg, vlajková loď celého tohoto námořního uskupení), Kanady, Bulharska, Rumunska, Turecka, SRN a Itálie nacvičovaly bojové manévry.⁷² Nedošlo k žádné přímé vojenské konfrontaci, ale i tak se potvrdila tendence nárůstu vojenského napětí v této oblasti.

Další významné cvičení proběhlo v měsíci květnu 2015 pod názvem Noble Partner. Během 2 týdnů se při něm zdokonalovala součinnost mezi výsadkovými vojsky Gruzie a specialisty ze 173. Vzdušně – výsadkové brigády USA, která má svoji základnu v italském městě Vicenza s tím, že je schopna plnit stanovené úkoly do 18 hodin od vyhlášení pohotovosti. Cvičení probíhalo na výcvikové základně Viziani, vzdálené asi 20 km od gruzínského hlavního města Tbilisi. Je to další z výcvikových základen někdejší Sovětské armády,⁷³ o kterou po skončení studené války projevil USA velký zájem. Konkrétně jej vyjádřil náměstek ministra obrany USA svým dopisem ministryni obrany Gruzie, v němž ocenil příhodnou polohu základny a její vhodnost pro rozvíjení součinnostních cvičení mezi ozbrojenými silami USA a Gruzie.⁷⁴ Obě strany nacvičovaly součinnost při rychlém rozmístění, obsazování stanovených budov a při plnění dalších stanovených úkolů.⁷⁵

4.2 Poučení vyvozovaná z vojenských incidentů

Vývoj války na Ukrajině a hlavně způsoby vedení bojové činnosti vyvolaly v zemích NATO velkou pozornost a staly se námětem o dalším postupu v politické a ve vojenské rovině. V politické rovině se diskutuje o opatřeních, která by na jedné straně dala Rusku jasně najevo, že další anexe už tolerovány nebudou, ale zároveň s tím by nevedla k přímé vojenské konfrontaci. Přitom se ukázaly rozdíly i mezi americkými realisty a neo-realisty. Na jedné straně Henry Kissinger napsal, že Ukrajina by neměla hned vstupovat do NATO, ale zároveň s tím by se jí nemělo bránit, aby se svobodně rozhodovala o své politické a ekonomické budoucnosti.⁷⁶ Ale na druhé straně Stephen Walt zdůraznil,

⁷² GIULIANI, Emilio. "NATO and Russia simultaneously stepping up military presence in the Black Sea region." 11 March 2015 11 March 2015, *Politics*, 11/03/2015.E. Giuliani

⁷³ Dříve tuto základnu využíval 1. Gardový mechanizovaný sbor Sovětské armády.

⁷⁴ NATO Picks Site For Military Training Center In Georgia | EurasiaNet. www.eurasianet.org/node/72526. [March 13, 2015 - 5:28pm, by Joshua Kucera

⁷⁵ US, Georgian Soldiers train together on close quarters techniques. www.army.mil/.../U_S_Georgian_Soldiers_train_together_on_close_quarters_techniques/

⁷⁶ KISSINGER, Henry: To settle the Ukraine crisis, start at the end <https://www.washingtonpost.com/.../5.3.2014>

že USA by vůči Ruské federaci neměly uplatňovat odstrašovací model jednání, protože proti sobě nemají velmoc na vzestupu, jakou bylo např. hitlerovské Německo na přelomu 30. a 40. let 20. století, ale mají proti sobě bývalou velmoc, která je naopak na všestranném sestupu.⁷⁷ Teprve další vývoj ukáže, který přístup se více prosadí.

Ve vojenské rovině se hlavní pozornost zaměřila na sestavování scénářů pro případ, že Rusko by po anexi Krymu zkusilo podobný postup i v jiné části postsovětského prostoru, třeba v některé pobaltské zemi. Richard Hooker⁷⁸ ve své scénáristicky pojaté studii⁷⁹ doporučil přehodnotit původní vyhlášení, že se nebudou vytvářet stálé vojenské základny ozbrojených sil starých členských států na území států přijatých po skončení studené války. Navrhl, aby se do nových členských zemí, zejména do Polska, přesunuly některé útvary tzv. Stabilizačních sil NATO (NATO Stabilization Force - NSF). Mělo by jít především o některé jednotky z 82. vzdušně výsadkové divize USA a ze 173. vzdušně výsadkové brigády umístěné v italském městě Vicenza. S nimi by pak mohly zdokonalovat součinnost i jednotky 11. vzdušně výsadkové brigády Francie a 16. vzdušně výsadkové brigády Velké Británie. Dále by se na bojové přípravě těchto jednotek rychlého zásahu mohly podílet i některé výsadkové pěchotní pluky francouzské Cizinecké legie, výsadkové prapory z Polska, Turecka, Holandska, Belgie a SRN. Uskutečnění takovýchto záměrů by znamenalo další přiblížení ozbrojených sil USA a jejich spojenců k západní hranici RF a tím pádem i další zvýšení vojenského napětí.

ZÁVĚR

Z pohledu Kennetha Waltze se ukazuje, že na systémové úrovni se oblast Černomoří stala významným prostorem soupeření mezi USA a NATO na jedné straně a Ruskou federací na druhé straně. Jde přitom nejen o politický vliv, ale také o vojenskou přítomnost a o její manifestaci. Je to typická hra s nulovým součtem, ve které USA a NATO upevňují své postavení a vliv na úkor RF. Tato hra se dále vystupňovala po ruské anexi Krymu.

A ve světle kritérií Stephena Walta se černomořská oblast stala dějištěm expanze, která měla dvě zcela odlišné etapy. Ta první začala druhou vlnou rozšiřování NATO, kdy do této regionální bezpečnostní organizace vstoupily Rumunsko a Bulharsko, dva bývalé členské státy Varšavské smlouvy. V této etapě se tedy jednalo o expanzi USA a jejich strategických spojenců, kteří v této oblasti rozšiřovali vliv USA na úkor dřívějšího vlivu SSSR a pak Ruské federace jakožto nástupnického státu.

⁷⁷ WALT, Stephen M: Why Arming Kiev Is a Really, Really Bad Idea. Foreign Policy, February 9, 2015.

⁷⁸ Je to ředitel Institute for National Strategic Studies při National Defense University ve Washingtonu, bývalý děkan NATO Defense College v Římě a také velitel vzdušně výsadkové brigády v Bagdádu v letech 2005 - 2006.

⁷⁹ HOOKER, Richard D: Operation Baltic Fortress, 2016: NATO Defends the Baltic States. RUSI Journal, Jun 2015, Vol. 160, No. 3

Nejednalo se o expanzi vojenskou, při které by se používala tvrdá síla (hard power, tedy síla donucení). Byla to expanze na základě přitažlivosti a zájmu o bezpečnostní záruky proti někdejšímu hegemonovi Empire by Coerction. Politické ani vojenské elity těchto zemí nebyly k ničemu nuceny, o vstup do NATO samy žádaly a plnily stanovená kritéria. A tak vlastně můžeme hovořit o expanzi na základě pozvání (Expansion by Invitation). Současně s tím můžeme hovořit také o hegemonii na základě pozvání (Hegemony by Invitation). Hlavním cílem bezpečnostněpolitického chování politických a vojenských elit prozápadně orientovaných zemí černomořské oblasti bylo získat bezpečnostní záruky ze strany USA. Postupovaly přesně v duchu Mearsheimerova pojetí ofenzivního realismu, v jehož rámci je hegemonie pilířovým principem.

Třebaže se jednalo o nenásilný způsob expanze, vyvolal nepřátelská stanoviska politických a vojenských elit RF. Ve světle Waltových kritérií se za poslední čtvrtstoletí výrazně zkrátila vzdálenost mezi RF a vojsky USA. Zároveň s tím se jednoznačně v neprospěch RF změnil vzájemný poměr ofenzivních sil v porovnání s USA a jejich spojenci. V důsledku toho se nakonec změnilo i ruské vnímání bezpečnostních hrozeb a rovnováha mezi těmito hrozbami se z pohledu RF vychýlila v její neprospěch. To vše nadále udržuje vysoký stupeň podrážděnosti ruských politických i vojenských elit.

Ve všech klíčových výhradách a kritikách ruských elit se odrážely všechny tři myšlenkové konstrukce neorealismu. Především se ukázala odvrácená strana grupismu – sílící spolupráce rozšířeného NATO s Gruzii a Ukrajinou vedla k tomu, že Rusko se cítilo stále více znevýhodněno a posléze také ohroženo. Dále se potvrdil i egoismus – Rusku vadí, že státy usilující o vstup do NATO prosazovaly své zájmy bez ohledu na jeho zájmy a stanoviska. A v neposlední řadě se projevil i power centrismus: NATO v oblasti Černého moře usilovalo o maximalizaci své moci, a tak v této důležité oblasti narůstaly nerovnoměrnosti. A v důsledku toho pak sílil potenciál pro střety zájmů nebo dokonce pro války.

Výhrady politických a vojenských elit RF souznivaly s argumentační linií předních amerických neorealistů. Soustředily se zejména na americký triumfalismus po skončení studené války, na okázalou jednostrannost, na rozbití parity v rovině strategických jaderných zbraní, na účelový přístup k válce proti terorismu a zejména pak na zcela jednostranný přístup k vývoji na Ukrajině, kde se vůbec nebraly v úvahu strategické zájmy Ruské federace.

Ruská odpověď v podobě hybridní války ve východní Ukrajině a zejména pak anexe Krymu byly druhou etapou expanze v prostoru Černého moře. Od samého počátku se staly velice kontroverzními nejen z hlediska mezinárodního společenství, ale i z pohledu strategických zájmů samotné RF. Na jedné straně destabilizovaly Ukrajinu a zajistily přechod Krymu pod ruskou správu, a tím možná na nějakou dobu zastavily proces rozšiřování NATO v černomořské oblasti. Ale na druhé straně nijak nezměnily poměr ofenzivních sil, naopak vyvolaly další zásadní protiopatření ze strany NATO, zvýšení počtu jeho ozbrojených sil i jejich aktivit, které mohou být v RF vnímány jako další zesílení vojenských hrozeb.

Před USA i RF tak v důsledku kontroverzního vývoje v Černomoří vystalo několik významných výzev. Především to je společná výzva pro obě strany, aby se odklonily od zaměření na sílící konfrontaci a aby se mnohem více zaměřovaly na politickou a hlavně pak na vojenskou zdrženlivost. Další společnou výzvou se stalo hledání cest k deeskalaci a ke zlepšení komunikace mezi vojenskými strukturami obou stran (military – to military

communication). Tato výzva se týká všech aktérů od primárních až po terciární. A v ne-
poslední řadě vyvstala i jedna výzva, která se vztahuje jenom na Ruskou federaci, jakožto
slabší stranu tohoto eskalačního pohybu. Touto výzvou je, aby zvažovala podstupované
náklady a rizika své vlastní asertivity ve vztahu k NATO a možné dopady další případné
eskalace napětí na mezinárodní bezpečnostní vztahy.

**Článek byl zpracován v rámci grantového projektu VŠE v Praze č. 53/2015:
Bezpečnostní prostředí v evropském prostoru 25 let po skončení studené války:
Pohled z pozice bezpečnostní a strategické kultury EU.**

Autor: *Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc., nar. 1952. Po absolvování Vojenské akademie pracoval na MNO v Praze, v letech 1979-82 na velvyslanectví v Paříži. V 80. letech se zabýval vyhodnocováním vojenské politiky ozbrojených sil Francie, 1991-94 na Institutu pro strategická studia. V současné době pracuje v Ústavu mezinárodních vztahů v Praze, působí i na Fakultě mezinárodních vztahů VŠE Praha. Je autorem řady učebních textů a knih: Mezinárodní bezpečnostní vztahy, Terorismus a války na počátku 21. století, Mezinárodní bezpečnost v době globalizace nebo Bezpečnostní a strategická kultura USA, EU a ČR. Vystupuje v rozhlase a televizi, publikuje v odborných časopisech, mj. v periodiku Mezinárodní vztahy, Défense nationale, Relations Internationales et Stratégiques, Défense et stratégie (všechny tři Francie), OstEuropa (SRN), International Peacekeeping (Velká Británie). Je členem redakční rady Vojenských rozhledů.*

Jak citovat: *Vojenské rozhledy, 2016, roč. 25 (57), č. 1, s. 6–23, ISSN 1210-3292 (tištěná verze), ISSN 2336-2995 (on-line).*

Prostředí ovlivňující bezpečnost ČR prochází dynamickými změnami. ČR a její evropské spojenci se nacházejí v nejhrošší bezpečnostní situaci za posledních dvacet let. Mezištátní vojenský konflikt v Evropě již nelze zcela vyloučit a nelze ani vyloučit, že může zasáhnout i spojenecké země, k nimž je ČR vázána vzájemnými obrannými garancemi. Pravděpodobnost přímého ohrožení území ČR masivním ozbrojeným útokem je nízká. Vývoj bezpečnostního prostředí v roce 2014 však ukázal, že vojenský konflikt v našem sousedství, bezprostředně ohrožující bezpečnostní zájmy ČR, může vzniknout neočekávaně a velmi rychle. Dochází k výraznému zkrácení varovné doby, a proto je nezbytné, aby AČR již v míru disponovala potřebnými lidskými zálohami i materiálními rezervami, které nelze získat v krátkém časovém období.

Koncepcí výstavby AČR 2025